

THE DIFFERENT APPROACHES TO WOMAN'S WITNESSING IN CONTEXT ISLAMIC LAW

İSLÂM HUKUKU BAĞLAMINDA KADININ ŞAHİTLİĞİNE DAİR FARKLI
YAKLAŞIMLAR¹

Hacı ÇİÇEK²

Abstract

Witnessing is a subject about which all law systems are concerned. Islamic did not ignore that field. Moreover, the verse of Koran (al-Bakara, 2/282) which is about witnessing is the longest verse. The issue of witnessing of woman in Islamic law is interpreted as woman's becoming of secondary importance by some people. Beside, giving the woman the right of interfering to every field. Islam also accepted the witnessing of a woman owning wisdom, justice and memory. Besides a woman is not seen as an object coming after man. On the contrary, Holy Aisha whose interpretations and determinations were assessed in that context, corrected the Prophet Mohammad's words that were misunderstood by the companion of Prophet Mohammad. In this study the nature of women, the status of woman in different communities in history, the issue of two women's equalling to one man the witnessing of women in different subjects will be investigated.
Key Words: Islam, law, woman, witness, witnessing.

Özet

Şahitlik, bütün hukuk sistemlerinin ilgilendiği bir konudur. İslâm hukuku da bu alanı ihmal etmemiş; hatta şahitlik konusunu ele alan ayet, Kur'an'ın en uzun (el-Bakara, 2/282) ayeti olmuştur. İslâm hukukunda kadının şahitliği meselesi, bazı çevreler tarafından çoğu kez, kadının ikinci plana itildiği bağlamında yorumlanmıştır. Kadına her alanda temel haklar sağlayan İslâm; akıl, adalet ve hafıza sahibi kadının şahitliğini de kabul etmiştir. Ayrıca kadın, sanıldığı gibi erkekten sonra gelen bir özne olarak görülmemiş; aksine sahabilerin yanlış anladıkları onlarca hadisi düzelten Hz. Aişe gibi bir kadının yorum ve tespitleri, şahitlik bağlamında değerlendirilmiştir. Bu çalışmada kadının doğası, tarihte çeşitli toplumlardaki statüsü, iki kadının bir erkeğe denkliği sorunu ve çeşitli alanlardaki şahitliği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm, hukuk, kadın, şahit, şahitlik.

¹ Bu makale, (Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa-1996) "İslâm Hukukunda Kadının Şahitliği" adlı tezimizden yararlanılarak hazırlanmıştır.

² Dr. Öğretim Üyesi, Adıyaman Ünv. Eğitim Fak. Arapça Öğretmenliği. hcicek02@hotmail.com

Giriş

Sosyal, kültürel ve ekonomik iletişime geçmelerinden itibaren insanların, birçok alanda ihtilafa düştükleri ve hukukî sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Farklı aklı meleke ve zaaflara sahip olan insanların, karşılıklı alış-veriş yapmaları doğal olduğu kadar, söz konusu muamelelerde kimi zaman anlaşmazlığa düşmeleri de sosyal hayatın bir gerçeğidir. Yaşanan sorunların hukukî boyutta çözümlenebilmesi için çoğu kez, davacı ve davalının dışında üçüncü bir özneye ihtiyaç duyulmuş, duyulmaktadır. İşte o üçüncü özne, şahittir. Bu itibarla mağdur, mahrum ve mazlumun hakkının zayi olmaması için davanın ispatında şahidin önemli bir yeri vardır. Hatta suçlunun, suçunu itiraf ve ikrâr etmesi hariç; davanın seyrini belirleyen en önemli delil, şahidin verdiği ifade olduğunu söyleyebiliriz.

Bilindiği üzere Kur'an, İslâm hukukunun birinci kaynağıdır. Birçok konuda olduğu gibi Kur'an'ın şahitlikle ilgili³ verileri konusunda da İslâm hukukçularının farklı yorum ve analizleri olmuştur. Yapılan yorumlar ise daha çok, kadının şahitliği etrafında odaklandığı görülmektedir. Kimi yorumcular kadının şahitliğini, onun "psikolojik yapısı ve ticarî aktivitelerden uzak durmasıyla" illetlendirmiş,⁴ kimisi de olayın "hâkimin takdirinde olduğunu"⁵ belirtmiştir.

Aslında Müslüman kadın, bütün medeni işler ve muamelatta erkek gibidir; aralarında asla fark yoktur. Yalnız bazı hallerde tanıklık hususunda farklar vardır. Her ikisi de, alım- satımın her çeşidi, hibe, şufa, icâre, iâ're, kefâlet, vekâlet, vedialar, her nevi şirketler, rehin, kismet, dava, ikrâr, sulh, vasiyet, cinayetler, hacr (kısıtlılık), gasp, çalma, yemin, yeminden dönme, vs. gibi hükümlerde eşittirler.⁶

Konumuzun iyi anlaşılması için öncelikle şahitlik kavramının sözlük ve terim anlamlarına değinmemiz uygun olacaktır.

1. Şahitliğin Sözlük ve Terim Anlamı

Ş-h-d fiil kökünden türemiş olan şahitlik kavramı, dördüncü bab itibariyle "bir olaya tanık olmak", "itiraf etmek"⁷; "kesin haber vermek"⁸, "bir şeyi idrak etmek" ve "meclise gelmek" anlamlarına gelirken; beşinci bab itibariyle daha çok, "mahkemede tanıklık yapmaktır."⁹ Şahitliğin bir anlamı da "bir yerde hazır bulunmaktır."¹⁰

"İfal" vezninde "Bir kimseyi ya da bir şeyi huzura getirmek, şahitlik ettirmek"¹¹ iken; mufaâle/işteşlik vezninde "gözüyle görmek"; "tefe'ul" vezninde "şehadet kelimesini söylemek ve namazda otururken tehiyyatı okumaktır." İstif'al vezninde ise istişhâd anlamına gelir ve "şehit olmayı istemek, birisinin şahit olmasını arzu etmek" anlamında kullanılmıştır. Aynı fiilden türeyen "meşhed" sözcüğü; insanların geldiği yer ve "hazır

³ el-Bakara, 2/282; Nisa, 4/135.

⁴ Bkz. Fahrüddin Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, çev. Komisyon, Akçağ Yay. Ankara, 1989, VI/55; Muhammed Cemâluddîn Kâsîmî, *Mehâsinu't-Te'vül*, Dâru'l-İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, Mısır, ts. III/722; Abbâs Mahmûd Akkâd, *Mutala'at fi'l-Kutubi ve'l-Hayât*, Mısır, 1987, s. 107; Muhammed Huseyin Tabatabaî, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, İsmailiyyân Yay. İran, 1412, II/434.

⁵ Hasan Turâbî, *et-Tefsîru't-Tevhîdî*, Dâru's-Sâkî, Beyrût, 2004, I/212.

⁶ Muhammed b. el-Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rîfeti Me'ani Elfâzi'l-Minhâc*, yaynevi adı yok, Kâhire, 1958, IV/441.

⁷ Cubrân Mes'ûd, *er-Râid*, Dâru'l-İlmi lil-Melâyîn, Beyrût, 1986, II/898; Levis Ma'luf, *el-Muncid*, Matba'atu'l-Katolikiyye, Beyrût, 1956, s. 406.

⁸ Bkz. Ebû Nasr İsmâ'il b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh Tacu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Dâru'l-İlmi lil-Melâyîn, Beyrût, 1984, II/494; Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhit*, Mısır, 1952, I/316; Ebû Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Muessesetu'l-Âlami, Beyrût, H/1300, IV/225; Muhammed Murtazâ el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tacu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, ts, II/392.

⁹ Mes'ûd, *er-Râid*, s. 898; Ma'luf, *el-Muncid*, s. 406.

¹⁰ İbn Manzûr, *Lisân*, IV/227; Râgîb el-İsfahânî, *el-Mufredât fi Garibi'l-Kur'an*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, ts. s. 268.

¹¹ Ma'luf, *age*, s. 406.

olacak yer” anlamındadır. “müşâhede” kelimesi ise “bir nesneyi açıkça görmektir.”¹²

Şahadetin terim anlamı ise “Bir kimsenin başka bir kimsede olan hakkını ispat için huzur-ı hâkimde ve hasmeynin muvacehelerinde (davanın iki tarafı huzurunda) şahadet lafzı ile yani “şahadet ederim” diye haber vermesidir.”¹³ Kanaatimizce şahitliğe dair yapılan en yaygın tanım, budur.¹⁴

Şahitliğin sözlük ve terim anlamlarından sonra Kur’an ve Sünnette şahitlik kavramının hangi formatlarda kullanıldığına bakalım.

2. Kur’an ve Hadiste Şahitlik Kavramı

Kur’an’da yaklaşık yüz otuz yerde ş-h-d fiilinden türemiş sözcük mevcuttur.¹⁵ Mesela “Sizden bu aya (ramazan) ulaşan, onda oruç tutsun” ifadesi, “Ramazan ayını gören orucunu tutsun”¹⁶ demektir.

Kur’an’da, kıyamet günü için “yevmün meşhud”¹⁷ kavramı kullanılmıştır. Çünkü o günde her şey açık bir şekilde ortaya çıkacak, gizli saklı hiçbir şey kalmayacaktır. Kur’an’da şahitlik kelimesi “bir yerde hazır olma” şeklinde gelen sözlük anlamıyla da kullanılmıştır.¹⁸ Şehadet kelimesi, Kur’an’da *bilmek*¹⁹, *ikrâr etmek*²⁰ ve *gaybın karşıtı*²¹ anlamında da gelmiştir.

Sünnette de şahitliğe ilişkin bazı bilgiler vardır: “Bir gün Hz. Peygamber’in yanından bir cenaze geçti. Orada bulunan Sahabilerin, ölen adamı övmeleri üzerine Hz. Peygamber: “Cennet ona vacip oldu” diye buyurdu. Başka bir cenaze geçtiğinde Sahabiler, ölen adamı yerince Hz. Peygamber ölen kişi hakkında “Cehennem ona vacip oldu” diye buyurdu. Sahabiler, sebebini sorduklarında Hz. Peygamber: “Müminler, Allah’ın yeryüzündeki şahitleridir.”²² diye karşılık verdi.

Hz. Peygamber, şahitlik hakkında soru sorana şunu söylemiştir: “Güneşi görüyor musun?” Adam: “evet” deyince, o: “İşte, ya onun benzeri şeyler hakkında şahitlik et yahut bırak!”²³ diye buyurarak gördüğü şeyden tam emin olmasını tavsiye etmiştir.

Şahitlik kavramının sözlük ve terim anlamı ile Kur’an ve sünnetteki durumuna kısaca değindikten sonra, kadının fitrî ve psikolojik yapısını irdelemeye çalışalım.

3. Fitrî Bağlamda Kadının Psikolojik Yapısı

Tarih boyunca tartışılan konulardan birisi de kadın ve kadınla ilgili sorunlardır. Olay, günümüzde daha çok, kadın-erkek eşitliği sorununa odaklanmıştır. Söz konusu bu durum, İslâm dini ve hukukuna yapılan tenkit ve itirazların odak noktalarından birini

¹² Cevherî, *age*, II/494.

¹³ Bkz. Ali Himmət Berki, *Açıklamalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, s. 374 (madde: 1684); İbn Abidin, *Reddul-Muhtâr*, XII/438; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dâru'l-Fıkr, 1989, VI/777; Molla Husrev, *Dureru'l-Hukkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, çev. Arif Erkan, Eser Neşriyat, İstanbul, 1980, IV/256.

¹⁴ Bkz. Berki, *age*, s. 374; İbn Abidin, *Reddul-Muhtâr*, Şamil Yay. İstanbul, 1985. XII/438; Sâbık, Seyyid, *Fıkhü's-Sunne*, Dâru't-Turas, Kâhire, III/332; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VI/777.

¹⁵ Bkz. Muhammed Fuâd Abdulbakî, *el-Mu'cemu'l Mufehres li-Elfâzi'l-Kur'an'il-Kerim*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, 1982, s. 388-390.

¹⁶ 2/el-Bakara, 186.

¹⁷ 11/Hud, 103; 85/Burûc, 3.

¹⁸ 27/Neml, 49.

¹⁹ 3/Alî İmrân, 70.

²⁰ 12/Yusuf, 26; 46/Ahkâf, 10; 41/Fussilet, 21; 6/En'am, 20.

²¹ 6/Enam, 6/73; 9/Tevbe, 94, 105; 13/Ra'd, 9; 23/Mu'minün, 92; 32/Secde, 6; 39/Zumer, 46; 59/Haşr, 22.

²² Bkz. Buhârî, *Şehâdet* 5.

²³ Muhammed b. İsmail San'anî, *Subulu's-Selâm*, Beyrût, 1960, IV/130.

oluşturmaktadır.²⁴

Kadının, erkekten ayrılan bir takım fizikî ve psikolojik yanları vardır. Bu farklılık, bebeklik çağından itibaren başlar. Buna ilişkin birçok araştırma, anket ve istatistik yapılmıştır. Çocuk gelişimine dair yapılan araştırmaların hepsi şu sonuca varmıştır: Örneğin, kızlar dikiş diker, ev bakımı ile ilgili oyunlar oynar. Erkek çocuklar tabanca, arabalarla oynar veya marangoz işleri ile ilgilenir. Kızlar, daha kolay etki altında kalabilir ve kendilerine güvenleri daha azdır. Başarı motivasyonları, erkeklere oranla daha düşüktür.²⁵

Kadın gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde birçok ruhi değişiklikler yaşar. Bu süreçte bazı stres ve sinirsel durumlarla karşılaşır. Stres ve sinirsel arızalar yaşayan kadının ise kendi dünyasında bazı olayları çeşitli oranlarda unutmaya kadar tabii bir şey olamaz. Öyle ki organizmanın fizyolojik ve kimyasal yapısının -iç salgı bezleri, organların sağlığı ve beyin- mizaç üzerinde etkisi vardır. Mesela birey, vücudunda iltihap olduğunda, diğer zamanlara kıyasla daha gergin ve sinirli olmaktadır.²⁶ Kadın ise hamileliğin dışında kalan tüm aylarda -şayet başka bir hastalığı yoksa- aybaşı halini yaşamaktadır. Her ay muntazaman bu hali yaşayan kadının sinirli olmaması, strese girmemesi ve olayları olduğu gibi tahlil ve analiz etmesi mümkün müdür? Kadınların yapılarında bürudet ve rutubetin çok olmasından dolayı unutkanlık, kadınların genel karakteri olmuştur.²⁷

Şahitlikle ilintisi bulunduğu *dalâl* sözcüğüne de değinmek istiyoruz.

4. Dalâl Kelimesinin Semantik Anlamı

Dalâl sözcüğü; kaybolmak, gizli ve örtülü bulunmak anlamlarına geldiği gibi yolunu şaşırarak²⁸ bindiği vasıtayı yitirmek, yanlış yola girmek, bir şeyi unutmak²⁹ görülen şeyin bir kısmını unutup bir kısmını da söylemek³⁰ manalarına gelmektedir.

Ayette geçen *dalâl* kelimesinin anlamına gelince, Kur'an "Eğer iki erkek yok ise, bir erkek iki kadın şahitlik etsin" derken, bir erkeğin yanında iki kadının bulunma illetini ise d-1-1 fiili ile ilişkilendirmiştir.³¹

Ayette geçen *kadının dalâletinden* kasıt ise onun hatırlayamaması³² unutması³³ veya

²⁴ Bkz. Servet Armağan, *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara, 1987, s. 60.

²⁵ Bkz. Gülten Ülgen-Emel Fidan, *Çocuk Gelişimi*, MEB Basımevi, İstanbul, 1992, s. 187. Kızlarda heyecanlanmaya karşı olan meyil, erkek çocuklara göre daha fazladır. Kadının esas mizacı heyecanlılıktır (emotivite). Heyecanın hâkim olduğu psikozlar kadınlarda daha çoktur. Kadın heyecanıyla yaşar, erkek ise muhakemesiyle temayüz eder. Bkz. Mazhar Osman, *Tababet-i Ruhiye*, Kader Matbaası, İstanbul, 1941, II/237.

²⁶ Ülgen-Fidan, *Çocuk Gelişimi*, s. 216.

²⁷ Bkz. Fahrüddin Râzî, *Mefâthu'l-Gayb*, VI/55. Bazı durumlar, kadınların üzerinde psikolojik ve fizyolojik bağlamda oldukça etkilidir. Mesela doğum, kadında rol değişikliğinin yaşandığı bir dönemdir ve bedensel olduğu kadar ruhsal değişimler de yaşanır. Kadınlarda mizaç değişikliği, iştahsızlık, kilo kaybı, uykusuzluk ya da aşırı uyuma, aktivitelerden zevk almama, halsizlik, aşırı suçluluk, düşünce konsantrasyonunda azalma, intihar fikirleri görülür. Bkz. Sayıl, Işık, *Bebek Ruh Sağlığı Sempozyumu, Yeni Şafak*, 14 Şubat, 1996 s. 12. Kadın, hem zahiri hem de batini açıdan erkekle farklılık arz etmektedir; kan yapısı ve kalp atışlarının sayısına varıncaya kadar... Bkz. Abbâs Mahmûd Akkâd, *Mutala'at fi'l-Kutubi ve'l-Hayât*, Mısır, 1987, s. 107. Ayrıca kadında, hayızdan önce ve hayız boyunca bazı fiziksel değişimler baş gösterir: Genellikle baş ağrısı, tükürük çoğalması, ciğerin büyümesi, safra kesesinde ağrı, hazımsızlık vb... Bkz. Muhammed Gazâlî, *Hukuku'l-İnsân Beyne Te'âlimi'l-İslâm ve İ'lâni'l-Umumi'l-Muttehede*, Dâru'd-Da'va, Mısır, 1994, s.126.

²⁸ Cevherî, *Sihâh*, V/1748.

²⁹ 2/el-Bakara, 282.

³⁰ Ebû Muhammed Abdullah İbn Atiyye, *el-Muharrer el-Veciz fi't-Tefsiri'l-Aziz*, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1993, I/382; Muhammed Ali Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, Dâru'l-Hayr, Beyrût, 1992, I/332.

³¹ 2/el-Bakara, 282.

³² Râgıb, *Mufredât*, s. 298; Ebû'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvil*, Dâru'l- Fikr, Beyrût, 1977, I/403.

şaşırmadır.³⁴ Birinin unutmaması, ihtiyat içindir. Yani birinin unutmaması halinde diğerinin ifadesine başvurulur.³⁵ Tıpkı “Bu direği hazırladım, ola ki bu duvar eğilir de, direği ona destek yaparım.” ifadesinde alınan tedbir gibi düşünülmesi gerekir. Buradaki ihtimal; duvarın eğilmesi ya da yıkılmasıdır. Burada direk, ihtiyaten hazır bulundurulmaktadır; yoksa duvarın kesinlikle yıkılacağı gibi bir durum yoktur.³⁶

5. İki Kadının Bir Erkeğe Denkliği Sorunu

İki kadının bir erkeğe denkliği konusu, en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Günümüzde de aynı minvalde tartışma ve tenkitlerin devam ettiğini söyleyebiliriz.

Müslümanlardan avam sınıfının anladığı ve kötü niyetli kimselerin dediği gibi bu meselenin aslı, hiçbir zaman, İslâm'da kadının değeri erkeğin değerinin yarısıdır, şeklinde değildir.³⁷ Olay; duygusal tepkilerden çok, kendi mantığı içerisinde izah edildiğinde çıkacak sonuç, daha kolay anlaşılacaktır. Örneğin, Türk medeni hukukunda “evin seçilmesi, aile birliğini temsil yetkisi ve velayet hakkının kullanılmasında, koca üstün rey sahibidir.” denilmiştir.³⁸

Muhammed Gazâlî (ö.1996) : “Kadın bazen unuttur, bazen de şaşırtır veya doğru, haklı taraf ona karışık gelebilir. Ancak yanında başka bir kadın olduğu takdirde gerçeği ortaya koymada iki kadın yardımlaşabilirler. Bu hususta yaptığım araştırmalarda anladım ki, kadın adet halinde hasta gibidir ve mizacındaki değişiklik ve hastalık onun bazı şeyleri karıştırmasına sebep olabilir.”³⁹ şeklinde bir değerlendirmede bulunurken, Süleyman Ateş ise “Kadın, unutmaktan daha çok, tez canlı ve duygusal olduğundan heyecanlanarak şaşırtabilir veya erkeğe oranla yönlendirmelere daha çabuk kanabilir.” yorumunu yapmaktadır.⁴⁰ Musa Kazım Yılmaz da, “Ya da akli ve hukuki davaların genellikle sosyal hayatın içinden ortaya çıkan meselelerle ilgili olmasından; kadınların ise sosyal hayatın getirdiği çalışma ve nafaka temin etme gibi birçok yükümlülüklerden muaf tutulmaları sebebiyle bu tür olaylara daha az tanık olmalarından olabilir.” diyerek sözünü ettiğimiz tespitimizi onaylar yorumlarda bulunmuştur.⁴¹ Olayı, “kadın ve erkeğin psikolojik yapılarının farklı oluşunda”⁴² ve “kadının mali işlerle pek ilgilenmemesine” bağlayanlar da vardır.⁴³

Ayette kadın şahidin iki olmasının gerekçesi⁴⁴; insanlık değeri, üstünlük veya aşağılıkla ilgili değildir. Bunun gerekçesi “unutma, şaşırtma ve yanılma” ile ilgilidir. “Göçebenin (bedevi), şehirli hakkında şahitlik etmesi caiz değildir”⁴⁵ mealindeki hadis de böyledir.

İki kadından birisinin unutmaması durumunda diğerinin hatırlatması tıpkı şu ifadeye benzer: “Duvarın eğilme/yıkılma ihtimaline karşı, engel olsun diye ağaç hazırladım.” veya “düşmanın gelme ihtimaline karşı silah temin ettim.” Bu ifadeler, “Duvar

³³ Razî, *Mefâtihu'l-Gayb*, VI/56; Kâsımî, *Mehâsin*, III/722; Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III/ 256.

³⁴ İbn Atiyye, *el-Muharrer*, II/382.

³⁵ Tabatabaî, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, II/434.

³⁶ İbn Atiyye, *el-Muharrer*, II/382.

³⁷ Muhammed Kutup, *İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler*, Tuğra Yay. İstanbul, 1982, s. 171.

³⁸ Selahaddin Sulhi Tekinay, *Türk Aile Hukuku*, Beta Yay. İstanbul, ts. s. 310-311.

³⁹ Gazâlî, *Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebvî Sünnet*, çev. Ali Özek, İSAV, İstanbul, 1992, s. 89.

⁴⁰ Süleyman Ateş, *İslâm'a itirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar*, Kevser Yay. Ankara, ts. s. 462.

⁴¹ Musa Kazım Yılmaz, *Kur'an Ailesi*, Hilal Yay. İstanbul, 1994, s. 288.

⁴² Muhammed el-Behiy, *Kur'an ve Toplum*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Bir Yay, İstanbul, 1986, s. 294.

⁴³ İzzet Derveze, *ed-Dustûru'l-Kur'ânî ve Sunnetu'n-Nebeviye fi Şu'ûni'l-Hayât*, el-Halebî, 1966, I/123.

⁴⁴ 2/el-Bakara, 282.

⁴⁵ Ebû Dâvûd, *Akdiye* 17; İbn Mâce, *Ahkâm*, 30. Burada şahitliği kabul edilmeyen kadın değil, erkektir; gerekçe, bedevinin insanlık değerinin düşük olması değil, içinde bulunduğu şartlar ve eğitim seviyesi bakımından adaletin gerçekleşmesine, hakkın ortaya çıkmasına katkıda bulunma imkânının sınırlı oluşundan kaynaklanmaktadır. Bkz. Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile*, s. 85.

muhakkak eğilecek ya da yıkılacak veya düşman mutlaka gelecek” demek değildir. Bu, ancak duvar meyledecek veya düşman gelecek olursa ihtiyati bir hazırlık içindir. İki kadının durumu da böyledir. Yoksa bir kadın unutacaktır anlamında değildir.⁴⁶

Burada, şu sorunun da sorulması kaçınılmazdır: Peki, iki kadın şahitten birisi, şahitlik ettiği borçlanma akdiyle ilgili olarak yanılmaz veya unutmaz ise durum ne olacaktır?⁴⁷ Nitekim kıraat imamlarından İmam Hamza (ö.156/773), ayetin bu bölümünü (*intedille... فَتُذَكِّرُ فَتُذَكِّرُ*) şeklinde okumuş ve “*tezekkür*” lafzını şeddelli ve merfu/ötreli kıraat etmiştir ki bu; “*şaşırsa diğeri hatırlatır*” anlamıyla şart cümlesi olur. Yani kadınlardan biri şaşırmaz veya olayın bir kısmını unutmazsa, ikinci kadına ihtiyaç duyulmaz demektir. Bu ise kadının şahitliğinin, erkeğin şahitliğine denk olduğu anlamına gelmektedir.⁴⁸

Yukarıda kaydettiğimiz bütün görüşlerin yanı sıra farklı bazı yorum ve tespitler de mevcuttur. Mesela İzzet Derveze (ö.1984), ayette geçen “*sizden dört şahit*” ifadesi⁴⁹, sadece erkekleri değil, kadınları da kapsamaktadır diyerek farklı bir yaklaşımda bulunmuştur.⁵⁰ Hasan Turâbî (ö.2016) ise “*Şahitliğin eda edilmesi sürecinde hâkim, şahidin adaletine göre takdir yetkisini kullanabilir. Öyle ki bazen bir kadın, olayı olduğu gibi net hatırlayabilir ve onun başka bir kadın ile desteklenmesine ihtiyaç duymayabilir. Mesela bu kadın, ticaretle uğraşan, ticaret konularını bilen ya da yargı mekanizmasında bulunan birisi olabilir. Bu durumda o kadının şahitliği, ondan daha az deneyim sahibi, ondan daha az bilinçli bir adil erkeğin tanıklığına tercih edilebilir. Mal konusundaki şahitlik bu şekilde belirlenirken, erkeğin bu alandaki deneyiminin fazlalığına dayanmaktadır. Şahitliğin borçla ilgili olmayan diğer alanlardaki durumu ise -mesela ölmek üzere olan kişinin vasiyeti durumunda- şahitler, o zaman ya iki adil erkek ya iki kadın veya bir kadın ve bir erkek olacaktır.*” demiştir.⁵¹

İki kadının bir erkeğe denkliği sorununa dair verdiğimiz bilgilerden sonra şimdi de şahitlik hukuku bağlamında kadınların nisabı hakkındaki yorum ve analizlere geçmek istiyoruz.

6. Şahitlikte Kadınların Sayısı

Şahitlik hukukunda şهادette bulunacak kadınların sayısı hakkında ittifakın olduğu söylenemez. İslâm hukukunda asıl ilke, kadının şahitliğinin geçerli olmasıdır.⁵² Kul haklarına dair olaylarda şahadetin nisabı, iki erkek veya bir erkek ile iki kadındır. Borç, gasp, alış-veriş, vakıf, icâre, hibe, sulh, musakat, mudarebe, şirket, vasiyet ve maldaki telef gibi olaylarda bir erkekle iki kadının şahitliği geçerlidir.⁵³

Kimi konularda kadının şahitliğinin kabul edilmemesi, kimi konularda ise bir erkek şahidin yanında iki kadın şahidin istenmesinin, kadının insanlık değeri konusunda bazı tereddütlere yol açarken;⁵⁴ seleften birçoğu, iki kadının her konuda, hatta kısasta bir erkeğe denk olduğunu söylemişlerdir. Çünkü şahitlikte asıl olan hıfz, zabt ve sıdktır. Erkeklerde olduğu gibi bu özellikler kadında da mevcuttur.⁵⁵

⁴⁶ Bkz. İbn Atiyye, *el-Muharrer*, II/382.

⁴⁷ M. Hayri Kirbaşoğlu, “Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ekim 1991, s. 276.

⁴⁸ Bkz. Ebübekir Ahmed b. Ali er-Râzi Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, Dâru'l-Mushaf, Kâhire, ts, I/512. İbn Kesir, bu yorumu kabul etmese de görüşünü “Allah, daha iyi bilir” ifadesiyle bitirmiştir. Bkz. *Tefsîru'l-Kur’ân’ül-Azim*, Dâru'l-Ma’rife, Beyrût, 1969, I/334.

⁴⁹ 4/Nisa, 15.

⁵⁰ İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, VI/91.

⁵¹ Turâbî, *et-Tefsîru't-Tevhîdî*, I/212.

⁵² Ebû'l-Hasan Ali Merginânî, *el-Hidaye Şerhu Bidâyeti'l-Mubtedî*, Kâhire, ts. III/117.

⁵³ Ebû Muhammed Abdullah İbn Kudâme, *el-Muğni, el-Mektebetu't-Ticâriyye*, Mekke, ts. XII/10.

⁵⁴ Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile*, s. 84.

⁵⁵ Abdurrahmân b. Nasir Sa'dî, *el-Muhtârâtü'l-Habeliyye mine'l-Mesâilü'l-Fıkhiyye*, Riyâd, ts, s. 170.

Bir tek kadının şahitliği, yalnızca kadınların bilebilecekleri durumlar için söz konusudur. Genelde kadınların muttali olabileceği doğum, istihlâl, bekâret, süt emme, hayız/aybaşı, yara ve kadınlara ait kusurlardır. Erkeklerin göremediği durumlar hakkında tek kadının şahitliği birçok fakih tarafından kabul görmüştür.

Mecelle, bunu “*Erkeklerin muttali olmadığı yer ve durumlarda, sadece kadınların şahitliği makbuldür*” şeklinde formüle ederken⁵⁶; bazı fakihler ise kadınların, gözleriyle gördüğü, elleriyle dokunduğu veya kulaklarıyla duyduğu alanlardır diyerek alanı daha geniş tutmuştur. Onlar; doğum⁵⁷, bekâret⁵⁸, aybaşı⁵⁹, iddet⁶⁰, istihlâl (doğum esnasında çocuğun ağlaması), uyuzluk⁶¹, kadının cinsel organıyla ilgili arıza ve hastalıklarda⁶² ve elbise altında kalan tüm ayıplarda tek başına kadınların şahitliğinin geçerli olduğunu söylemişlerdir.⁶³

Bu konuda Hanefiler ve Hanbeliler, adalet sahibi bir kadının şahitliğini yeterli sayarken, Malikiler iki kadın; Şafiiler, dört kadının olmasını⁶⁴ şart koşmuşlardır. Zeydiler de, Hanbeli ve Hanefi fukahası gibi düşünmektedir.⁶⁵

Sosyal yapının ayrılması nedeniyle erkeklerin bulunmayacağı durumlarda, mesela evde, kız yurdunda, kadın hastanesi veya hapishanesinde, bayanların alış- veriş yaptığı bir markette, yalnızca kadınların idare ettiği mağazalarda vb. yerlerde İslâmiyet, dört veya iki erkeğin şahitlik yapmasını şart koşmaz. İslâmiyet’in takip ettiği bu ince ayırım, cinsiyete değil, sosyal sisteme dayalıdır.⁶⁶

İki kadının şahitliği: İslâm fakihlerine göre yalnız başına iki kadının şahitliğine dair alanlar pek azdır. İmam Malik, süt emmede ve çocuğun doğduğu sırada ağlaması (istihlâl) konusunda iki kadının şahitliğine kaidir.⁶⁷

İbn Hazm (ö.456/1063) ise her konuda bir erkeğe muadil olarak iki kadının şahitliğinin geçerlidir. Dört erkek, bir kadının zina ettiğine şahitlik eder ve kadınlar da, o kadının bundan uzak olduğuna dair ifade verirlerse, Ebû Hanife (ö.150/767)’ye göre o kadından had düşer.⁶⁸

Dört kadının şahitliği: İmam Şafiî (ö.204/819) veladet, süt emme, bekâret gibi konularda dört kadının şahitliğini geçerli bulmaktadır.⁶⁹ İbn Hazm ise zinada, iki

⁵⁶ Berki, *age*, s. 374, (madde:1685).

⁵⁷ Ebû Zekeriyâ Yahyâ Nevevî, *Ravzatu’l-Tâlibîn ve Umdetu’l-Muftî*, Beyrût, 1991, I/253; İbn Kudâme, *el-Muğni*, XII/17; İbnü’l-Humâm, Kemâluddîn, *Fethu’l-Kadir*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût, 1995, VII/343; Abdullah b. Mahmûd Mevsîlî, *el-İhtiyâr li Ta’lîl’l-Muhtâr*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrût, 1975, II/140.

⁵⁸ Abdolvahhâb Şa’rânî, *Kitâbu’l-Mizân*, Alemu’l-Kutub, Beyrût, 1984, III/423; İbnü’l-Humâm, *Fethu’l-Kadir*, VI/346.

⁵⁹ Yunus b. İdris Mansûr, *Minehu’s-Şifâ eş-Şafiyyât fi Şerhi’l-Mufredât*, Riyâd, 1981, II/296.

⁶⁰ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, IV/540; Ebû Velid Muhammed İbn Ruşd, *Bidâyetu’l-Muctehid ve Nihayetu’l-Muktesid*, Dâru’l-Kahraman, İstanbul, 1985, II/388.

⁶¹ Nevevî, *Ravza*, XI/253; İbn Kudâme, *age*, XII/17.

⁶² Şa’rânî, *age*, III/423; Şirbîni, *Muğni*, IV/442. *Ratk*: Kadınlık organının bitişik olması; *afi*, kadınlık organının hastalıklı olması, *kara*’ ise kadınlık organında fazlalık olması demektir. Bkz. Abdurrahmân b. Muhammed en-Necdî, *Hâşiyetu’r-Ravdîl-Murbi’ Şerhu Zâdi’l-Mustakni*, Beyrût, 1985, VII/614.

⁶³ Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, VI/572.

⁶⁴ Şafiiler, bu alanı oldukça daraltmışlardır. Hz. Peygamber, erkeklerin bulunmadığı yerlerde kadınların şahitliğini muteber kabul etmiştir. Bkz. Cemâluddîn Ebû Muhammed Abdullah Zeylai, *Nasbu’r-Râye li Ehâdisi’l-Hidâye, Dâru’l Hadis*, Kâhire,ts. IV/81. Erkeklerin muttali olmadığı alanlar konusunda en makul davrananların, Hanbeliler olduğunu söyleyebiliriz. Hanbeliler, bu alanda bir kadının şahitliğini, mezheplerinin görüşü olarak kabul ederler. Daha geniş bilgi için bkz. Alâuddîn Ebûl-Hasan el-Merdâvî, *el-İnsâf, Matba’atu’s-Sunnet-i Sunnet-i Muhammediye*, Kâhire,1958, XII/86.

⁶⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, VI/573; Sâbık, *age*, III/342.

⁶⁶ Enis, Ahmed, *Kadın ve Sosyal Adalet*, çev. M. Çiftkaya, Beyan Yay. İstanbul, 1993, s. 104-105.

⁶⁷ Sâbık, *Fıkhü’s-Sunne*, III/342.

⁶⁸ Ebû Muhammed Ali İbn Hazm, *el-Muhalla*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru’l-Fikr, ts. XI/263.

⁶⁹ Şirbîni, *Muğni’l-Muhtâc*, IV/442.

erkeğin yanında dört kadının şahitliğinden yanadır.⁷⁰ Zahiriler nikâh, talak, kısas ve mallarda iki Müslüman erkek veya bir erkeğin yanında iki kadın ya da dört kadının şahitliğinin geçerli olduğuna taraftardır.⁷¹

Anlaşılabacağı üzere Zahiriler, müdayene ayetinde⁷² geçen şahitlerin nisabını bütün alanlara teşmil etmektedirler. Ancak erkeklerin muttali olmadığı durumlar, bunun dışındadır.

Şimdi ise İslâm hukukçularının, kadınların çeşitli alanlardaki şahitliği çerçevesinde beyan ettikleri görüşleri irdelemeye çalışalım.

7. Kadınların Çeşitli Alanlardaki Şahitliği

İslâm hukukçuların çoğunluğu, her alanda erkek ile kadına aynı oranda şahitlik sorumluluğunu vermemiştir. Onlar, olayı bir taraftan kadının zihinsel faaliyeti ya da söz konusu alana ilgi duyup duymaması; diğer taraftan da onun şaşırma veya unutması bağlamında değerlendirmişlerdir.

Mesela hukukçular, had, kısas, alış-veriş, borç, icâre, anlaşma, mülk, vakıf, şirket, rehin, şufa, nikâh, talak, bekâret (bakirelik), doğum, istihlâl (çocuğun doğarken ağlaması), rada' (süt emme, emzirme), nesep, miras vb. alanlarda farklı görüş ve analitik yaklaşımlar sergilemişlerdir. Şimdi adı geçen alanlar hakkında İslâm hukukçularının bakış açılarını tespit etmeye çalışalım.

7. 1. Hadler ve Kısasta

Hadd, Allah'ın, hakkı olarak tayin ettiği *hırsızlık*⁷³ *zina* ve *iftira/kazf* haddi gibi⁷⁴ cezalardır. Fıkıh bilginlerinin cumhuruna göre haddler ve kısasta iki erkeğin şahitliği kabul edilir. İster yalnız başlarına, ister erkeklerle beraber olsun kadınların bu hususta şahitliği kabul edilmez.⁷⁵ Delilleri ise: “*Erkeklerinizden iki şahit tutun*”⁷⁶ ayetinin kısmıdır.

Şafiiler mal kabilinden olmayan had ve kısas gibi alanlarda en az iki erkeğin şahitliğini şart koşarlar; Maliki ve Hanefiler de aynı görüştedir.⁷⁷ Hz. Peygamber, Hz. Ebûbekir ile Ömer döneminde hadler ve kısasta takip edilen yol, kadınların şahitliğinin kabul edilmemesiydi.⁷⁸

Bu hususta da cumhur iki erkeğin şahitliğini kabul etmiş, kadınların şahitliğini ise makbul görmemiştir.⁷⁹

Zahiriler, kadınlar birden fazla olduklarında, hadlerde erkekle birlikte şahitliklerinin kabul edileceği görüşündedirler. “*Eğer iki erkek bulunmazsa o halde razı olacağınız şahitlerden bir erkekle iki kadın ...*”⁸⁰ ayetini delil olarak göstermekte⁸¹ ve nassın zahiri ile hükmetmektedirler. Onlara göre müstakilen kısasta dört kadının şahitliği geçerlidir.⁸² Hamam ve düğünlerdeki olaylarda olduğu gibi hadlerde de kadınların

⁷⁰ İbn Hazm, *age*, XI/263.

⁷¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiye ve Istihlât-ı Fıkhiyye Kamusu*, VIII/126.

⁷² 2/el-Bakara, 282.

⁷³ 5/Maide, 38.

⁷⁴ 24/Nur, 2, 4.

⁷⁵ İbnu'l-Humâm, *Fethu'l-Kadîr*, VII/344.

⁷⁶ 2/el-Bakara, 282.

⁷⁷ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, II/140.

⁷⁸ Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, IV/80; en-Necdî, *age*, VII/ 608.

⁷⁹ Zeynuddin b. İbrâhîm İbn Nuceym, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Dâru'l-Ma'rifê, Beyrût, ts. VII/60.

⁸⁰ 2/el-Bakara, 282.

⁸¹ el-Cibâlî, *age*, I/85.

⁸² Zuhaylî, *age*, VI/570.

şahadeti makbuldür.⁸³

Mesela hırsızlar, evlerde gece gündüz hırsızlık yapıyorlarsa, hırsızlık suçunun cezasında kadının şahitliğini kabul etmemenin manası nedir? Kadınların da bulunduğu yerde bir cana veya organlara bir saldırı olunca, kadın da görgü tanığı ve olaya en yakın kişi iken, onun şahitliğini kabul etmemenin anlamı ne? Niçin şahitlikteki ölçü Kur'an'ın koyduğu gibi olmuyor?⁸⁴ Hem ayrıca, her Müslümanın itham etmeksizin ve su-i zanda bulunmaksızın bunun dışındaki bir görüşü benimsemesi, hakkıdır. Soruyorum; kadınların gözü önünde vuku bulan binlerce olayda kadının şahitliğini kabul etmemek halkın güvenliği açısından maslahata daha mı uygundur? İslâm'a faydasından çok zararı olan bir görüşü tercih etmek, hadislere ve hukuki maslahata uygun düşer mi?⁸⁵

Atâ b. Ebi Rebâh (ö.115/733) ve Hammâd b. Suleymân (ö.120/738), zina konusunda üç erkekle birlikte iki kadının şahitliğinin caiz olduğunu söylemiştir.⁸⁶ İbn Hazm, adalet sahibi ve Müslüman iki kadının bir erkek yerine geçeceğini belirterek şahitlerin üç erkek iki kadın veya iki erkek dört kadın veya bir erkek altı kadın veya sekiz kadın olabileceğini kabul eder.⁸⁷

İmam Malik, zina konusunda veled-i zinanın şahitliğini kabul etmemektedir. Çünkü o, herkesin kendi durumunda olmasını arzu eder endişesini taşımıştır.⁸⁸

Daha önce de değindiğimiz üzere, hayat iniş-çıkışlarla, sürprizlerle doludur. Irza tecavüzün olduğu bir fabrikada veya kadınların çalıştığı herhangi bir işyerinde bu fiile şahit olan adalet sahibi kadınların tanıklığını reddederek, o şeni fiili işleyenleri cezasız bırakmak ne kadar doğru olur? Kötülüğü gördüğünde, engel olunması lazım gelen Müslümanların içerisinde kadın unsuru da yok mudur? Ya da en azından erkek şahitlerin yanında kadının şahitliğinin takviye edilmesi, kadınların erkeklerin velisi ve yardımcısı oldukları⁸⁹ gerçeği ile örtüşmez mi?

“Bir suçun gizlice işlendiği, tek bir şahidin bile bulunmadığı bir durumda İslâm akli, pratik ve gerçekçi bir yaklaşımı tercih eder. Meselâ, bir irza tecavüz işlendiğinde, İslâm asla dört şahit istemez. Feminizmin sözcüleri tarafından yanlış yere “yarım erkek” olarak adlandırılan tek bir kadının beyanı ikna edici olacaktır”⁹⁰ şeklinde konuya daha farklı yaklaşımlar da vardır.

Zinadaki şahitlikte, erkekler şart olmakla beraber, erkeklerin olmadığı durumlarda şahitlik yapacak adalet ve hıfz/zabt sahibi Müslüman kadınlara da mani olunmamalıdır.

7. 2. Alış-Veriş, Borç, İcare, Anlaşma, Mülk, Vakıf, Şirket, Rehin ve Şufa'da

Hanefiler alış-verişlerde, borçlanma, icare rehin ve gasp gibi konularda iki erkeğin şahitliğine öncelik verirler. Onlar, iki erkeğin bulunmadığı yerde, bir erkekle iki kadının şahitliğini kabul ederken⁹¹ Malikîler ise malla ilgili konularda bir adil erkek

⁸³ Merdâvî, *el-İnsâf*, XII/41.

⁸⁴ Gazâlî, *Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebevî Sünnet*, s. 89.

⁸⁵ Gazâlî, *age*, s. 92.

⁸⁶ Muhammed Huseyin Kandil, *eş-Şehâdetu'l-Makbûle fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Mısır 1988, s. 137.

⁸⁷ Abdulkadir Udeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, çev. Akif Nuri, İhya Yay. İstanbul, 1978, III/299.

⁸⁸ Bkz. Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, VIII/125. İmam Malik'in görüşünü, saygı göstermekle beraber, kabul etmek mümkün değildir. Her körün, bütün insanların kör olmasını; her sağır ve dilsizin, herkesin sağır ve dilsiz olmasını arzu etmediği gibi, veled-i zinanın da, herkesin kendisi gibi olmasını arzu etmesi düşünülemez. Hele bu, adalet sahibi bir Müslüman için asla düşünülemez.

⁸⁹ 9/Tevbe, 71.

⁹⁰ Enis, *Kadın ve Sosyal Adalet*, s. 96.

⁹¹ Sâbık, *Fıkhu's-Sunne*, III/340; Ebû Su'ûd, Muhammed el Amadî, *İrşâdu'l Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Dârü'l İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrût, 1990, I/270.

ile iki adil kadının şahitliğini caiz görürler.⁹² Şafiiler de aynı görüştedirler. Onlara göre malî akitlerin feshi, bir erkekle iki kadının şahitliği ile gerçekleşir.⁹³

Hanefiler borçlanma hususunda müdayene ayeti ile amel ederler. Nisab; iki erkek ya da bir erkek, iki kadındır. Çünkü ayet “Kadınlardan biri unutursa diğeri hatırlatır.” demektir. Malikiler de, Hanefiler gibi düşünmektedirler.⁹⁴ Şafiiler, borç veya menfaat kabilinden olan konularda iki erkeğin veya bir erkek iki kadının şahitliğini makbul görürler.⁹⁵

Bütün mezhepler, mülk edinme, vakıf, şirket, rehin, ikâle (satışı bozmak), icar (kira), ciâle (mükâfat va'di), karz (daha sonra almak üzere verilen misli mal), şuf'a (üçüncü bir şahsın temellük hakkı), iâre (ödünç), istisna' (iş siparişi), havale, kefalet, vasiyet, idâ (emanet bırakma) ve hibe gibi konularda iki erkek veya bir erkek ile kadının şahitliği noktasında müttetikler.⁹⁶

Bu konuda Şirbinî (ö.977/1570) ise şöyle demektedir: “Müslüman kadın, bütün medeni işler ve muamelatta erkek gibidir; aralarında asla fark yoktur. Yalnız bazı hallerde tanıklık hususunda farklar vardır. Her ikisi alım- satımın her çeşidi, hibe, şuf'a, icâre, i'are, kefalet, vekâlet, vedialar, her nevi şirketler, rehin, kismet, dava, ikrâr, sulh, vasiyet, cinayetler, hacr (kısıtlılık), gasp, çalma, yemin, yeminden dönme, vs. gibi hükümlerde eşittirler.”⁹⁷

7. 3. Nikâh, Talak, Bekâret ve Doğumda

Nikâh; Akit yapmak ve cinsi ilişkide bulunmak manalarına geldiği gibi erkeğin kadından faydalanma hakkını elde etmesi, kadının da erkekten faydalanmasını helâl kılması için Allah'ın koyduğu bir akitir. Dört mezhep de şahitliğin, evliliğin sıhhat şartlarından olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Zira “*şahitsiz nikâh caiz değildir.*”⁹⁸

Hanefiler nikâhta iki erkek veya bir erkekle iki kadının şahitliğini kabul ederler.⁹⁹ Hanefilere göre evlilik akdinde bir erkek ve iki kadının şahitliği tıpkı mallarda olduğu gibidir. Delilleri ise “*Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden olmak şartıyla bir erkek iki kadın gösterin*”¹⁰⁰ ayetidir.¹⁰¹ Malikî ve Şafiiler nikâh akdinin sahih olabilmesi için iki âdil erkeğin şahadetini şart koşmaktadırlar. Malikî ve Şafiiler nikâh akdinin sahih olabilmesi için iki âdil erkeğin şahadetini şart koşmaktadırlar.

İbn Kudâme (ö.620/1233); Câbir b. Zeyd (ö.93/712), İyâs b. Muaviye (ö.122/740), Şa'bî (ö.104/723) ve Sufyân Sevrî (ö.161/777) gibi rey ashabının, nikâhta iki kadının şahitliğini kabul ettiklerini nakletmektedir. Şafiî, Malikî ve Hanbelîler; erkeklerle birlikte kadınların şahitliği ancak mal ve ona bağlı hususlarda kabul edilir. Malî olmayan durumlarda ise nikâh, rica't, talak, vekâlet, kasten adam öldürmek gibi durumlarda ancak iki erkek şahitle olur, görüşündedirler.¹⁰² Çünkü Allah, hanımını boşamış (ric'i talakla) koca hakkında “*Aranızda adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun*”¹⁰³ diye buyurmuştur. Bu üç mezhep, söz konusu ayeti delil olarak almaktadırlar.

Kanaatimiz, müdayene ayetindeki şahadet nisabının nikâh gibi alanlara

⁹² Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîr*, I/335; Şa'rânî, *Kitâbu'l-Mizân*, III/431.

⁹³ Nevevî, *Ravza*, XI/255; İbn Kudâme, *Muğni*, XII/10.

⁹⁴ Abdurrahmân b. Nasîr es-Sa'dî, *el-Muhtârâtü'l-Habeliye mine'l-Mesâilî'l-Fıkhiyye*, Riyâd, ts, s.170.

⁹⁵ Zuhaylî, *age*, VI/570; Şa'rânî, *Kitâbu'l-Mizân*, III/431.

⁹⁶ Bkz. Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV/441; İbnu'l-Humâm, *Fethu'l-Kadir*, VII/344.

⁹⁷ Şirbinî, *age*, IV/441.

⁹⁸ Şa'rânî, *Kitâbu'l-Mizân*, III/431.

⁹⁹ İbnu'l-Humâm, *age*, III/191.

¹⁰⁰ 2/el-Bakara, 282.

¹⁰¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III/83; İbnu'l-Humâm, *age*, III/190.

¹⁰² İbn Kudâme, *el-Muğni*, XII/13.

¹⁰³ 65/Talâk, 12.

uyarlanmasıdır. En az erkekler kadar kadınları ilgilendiren nikâhta, kadınların şahadetini kabul etmemek maslahata uygun değildir. Zira Hz. Peygamber, nikâh hususunda kadınların şahitliğini kabul etmiş ve dolayısıyla kadınlar, şahadet ehlidirler.¹⁰⁴

Hanefiler boşama hususunda iki erkek veya bir erkekle beraber iki kadının şahitliğini muteber sayarlar. Bu noktada kadının şahitliğinin kabul edilmesi, kadının şahadet ehliyeti için gerekli özelliklere sahip olmasındandır. Hanefilerin delili “*Kadınlardan biri unutursa diğeri hatırlatsın*”¹⁰⁵ mealindeki ayettir.¹⁰⁶

Hz. Ömer (ö.23/644), talak hususunda yeminden kaçınan kocasına karşı yemin eden kadının şahitliğini kabul etmiş ve kocanın aleyhinde hüküm vermiştir. Zuhaylı, talaktan vazgeçme ve yatakları ayırma konusunda da kadının şahitliğinin makbul olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷

İbn Hazm, Hz. Ömer’in talak konusunda yalnız başına kadınların şahitliğini kabul ettiğini; Hz. Ali’nin (ö.40/661) de bir çocuğun öldürülmesine tanık olan kadınların şahitliğini makbul gördüğünü¹⁰⁸ söylemiştir. İbn Hazm, ayrıca nikâh, talak, vekâlet ve vesayet gibi hukuki meselelerde ve malî hususlarda erkekle kadın bir iki nispetinde beraber şahitlik yapabilirler, görüşündedir.¹⁰⁹ Hanefiler ise mallarda, nikâh, talaktan dönme ve boşamada erkeklerle birlikte kadınların şahitliğini muteber sayarlar.¹¹⁰

İmam Malik, talakta kadınların şahitliğini kabul etmez; kabul etmeyişinin nedeni ise kadında duygusallığın baskın olmasına inanmasındandır.¹¹¹ Yine Malik’e göre şayet kadın, kocasının kendisini boşadığına dair bir şahit getirirse, kocasına yemin ettirilir; kocası, hanımını boşamadığı yolunda yemin ederse hanımı boşanmamış olur.¹¹² Çünkü İmam Malik, talakta şahitlerin nisabını iki adil erkek olarak kabul eder. Şafiiler de talakta kadınların şahitliğini makbul görmezler. Onlara göre iki erkeğin şahitliği geçerlidir.¹¹³

Mezheplerin bekâret konusundaki şahitliğe dair görüşleri, nerdeyse doğum ve istihlâl konusundaki şahitlik ile paraleldir. Mesela Hanefiler, bakirelik ve kadınlara özgü kusurlarda, bir kadının şahitliğini kabul ederler.¹¹⁴ Şafiiler, bekârette dört kadının şahitliğini şart koşarken¹¹⁵ Hanbeliler, bir kadının şahadetini yeterli görmektedir.¹¹⁶ Dikkat edildiğinde Şafiiler, kadının alanını oldukça daraltmışlardır.

Ebû Hanife’ye göre doğumla ilgili kadınların beyanı geçerlidir. Ebû Hanife, çocuğun cenaze namazının kılınması için, doğarken sesinin çıktığına dair tek kadının yapmış olduğu şahitliği kabul etmesine rağmen¹¹⁷ mirasın sabit olması konusunda ise iki

¹⁰⁴ Şirbîni, *Muğni’l-Muhtâc*, IV/140; Sâbık, *age*, III/341.

¹⁰⁵ 2/el-Bakara, 282.

¹⁰⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, II/140.

¹⁰⁷ Zuhaylî, *age*, VI/569.

¹⁰⁸ en-Necdî, *Haşiyetu Ravd’i’l-Murbi*, VII/608–609

¹⁰⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX/397–398.

¹¹⁰ Karaman, “Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi” *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ekim 1991, s. 287.

¹¹¹ Muvatta, *Akdiye*, 490.

¹¹² Zuhaylî, *el-Fikhu’l-İslâmî*, VI/570.

¹¹³ Muvatta, *Akdiye*, 490; İbnu’l-Kayyim, *İ’lâm*, I/99.

¹¹⁴ İbn Abidin, *Reddu’l-Muhtâr*, XII/447. Ayrıca şahitler, zina yapıldığına dair şahadet eder; kadın da, şahitleri reddederek kendisinin bakire olduğunu iddia ederse, bir veya birden fazla kadına (günümüzde kadın-doğum uzmanı bir kadına) kontrol ettirilir. Bakire olduğu konusunda o kadınlar şahadet ederlerse hadd durdurulur, ceza verilmez. Kontrol için birden fazla kadın bulunmadığı takdirde bir tek kadının şahadeti de kâfidir. Hanefilerin ve Hanbelilerin görüşü bu doğrultudadır. Bkz. İbnu’l-Humâm, *Fethu’l-Kadîr*, VII/346; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, II/140; İbn Nuceym, *el-Bahr*, VII/61.

¹¹⁵ Zeylai, *Nasbu’r-Râye*, IV/81; Mollâ Hüsrev, *Dureru’l-Hukkâm*, IV/246.

¹¹⁶ Bkz. Şirbîni, *Muğni’l-Muhtâc*, IV/442. Zeydiler’in de, Hanefi ve Hanbeliler gibi bekâret konusunda şahitlik nisabı, bir kadındır. Bkz. İbn Nuceym, *el-Bahr*, VII/61; İbnu’l-Humâm, *age*, VII/348.

¹¹⁷ İbn Abidin, *Reddu’l-Muhtâr*, XII/447.

erkek veya bir erkekle birlikte iki kadının şahitliğini şart koşar.¹¹⁸

Hanefilerden Ebû Yusuf (ö.183/798) ve İmam Muhammed (ö.189/805) ise hem namaz kılma hem miras için bir kadının şahitliğini yeterli sayarlar.¹¹⁹ İmam Malik, süt emmede olduğu gibi, çocuğun doğduğu sırada ağlamasına (istihlâl) dair yine iki kadının şahadetini şart koşar.¹²⁰ İmam Şafîî, bu konuda dört kadının şahitliğini kabul eder.¹²¹ Hanbeliler ise daha çok, erkeklerin muttali olamayacağı bir husus olarak gördüklerinden, ebenin veya adil bir kadının şahitliğini kâfi görürler. Hatta şahit kadının hür olup olmamasına bakmazlar.¹²²

Kanaatimizce, özellikle erkeklerin muttali olmadıkları hususlarda kadınların şahitliği, sosyal gerçeklere daha uygundur.

7. 4. Süt Emme, Emzirme ve Nesepte

Hanefiler, süt emmede iki erkeğin veya bir erkekle kadının şahitliğini şart koşarlar. Sütannenin şahitliğini ise yeterli görmezler. Çünkü sütannenin başkaları için bunu yine tekrarlaması ihtimali üzerinde dururlar.¹²³ Rada'da bir erkek ve iki adil kadının şahitliği gerekir. Kadınların yalnız başına şahitlikleri muteber değildir.¹²⁴ Bu, Hanefilerin görüşüdür.

İmam Malik ise iki kadının şahitliğini muteber sayar¹²⁵ ama kadın emzirmeyi ikrâr eder, koca da inkâr ederse, kadının ikrârına itibar edilmeyeceği görüşündedir. Çünkü bu ikrârın, kadının, kocadan kurtulmak ile itham edilmesi ihtimali vardır.¹²⁶

İbn Abbâs ve İmam Ahmed (ö.241/855), sütannenin yalnız başına şahitlik edebileceği görüşündedirler. "Ukbe b. Haris, Ümmi Yahya ile evlendiğinde, zenci bir kadın yanlarına gelip: "Ben ikinizi de emzirmiştım" dedi. Ukbe, durumu Hz. Peygambere açtığında o: "Kadın bunu söylediği halde nasıl beraber olursunuz?" diye buyurdu. Bunun üzerine Ukbe, kadını boşadı ve başka bir kadınla evlendi.¹²⁷ Aslında hadis, bu konuda sadece bir kadının şahitliğinin geçerli olduğuna dair en büyük kanıt niteliği taşımaktadır.

Neseb; ailenin kendisi ile kaim olduğu en güçlü temellerden birisidir. Neseb bağı, kopması ve inkârı mümkün olmayan bir yapıdır.¹²⁸

İmam Azam'a göre, nesep tayininde iki erkeğin ya da bir erkekle iki kadının şahitliği muteberdir.¹²⁹ Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise tek kadının şahitliğini yeterli görmektedir.¹³⁰

¹¹⁸ Şa'rânî, *Kitâbu'l-Mizân*, III/424.

¹¹⁹ Abdurrezzâk Gâlib Mehdî, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1995, VII/348.

¹²⁰ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV/442; Dimyâti, *Î'âne*, IV/276; İbn Nuceym, *el-Bahr*, VII/61.

¹²¹ Bkz. Ebûbekir Şattâ Dimyâti, *Î'ânetu't-Tâlibîn*, İhyâu Kutubi'l-Arabiyye, Kâhire,ts, IV/ 276; İbnu'l-Humâm, *age*, VII/ 348.

¹²² Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV/442; Şa'rânî, *age*, III/ 423.

¹²³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, XII/17; Şa'rânî, *Kitâbu'l-Mizân*, III/ 424.

¹²⁴ Şa'rânî, *age*, III/424; el-Mehdî, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, VII/348.

¹²⁵ el-Cezîrî, Abdurrahmân, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, çev. Hasan Ege, Bahar Yay. İstanbul, 1977, V/447.

¹²⁶ Zuhaylî. *age*, VI/571. Hanbeliler; erkeklerden ayrı oldukları halde kadınların şahitliğini geçerli kabul ederler. Onlara göre süt emmede tek kadının şahitliği caizdir ve bu mezhebin görüşüdür. Bkz. Sâbık, *Fıkhu's-Sunne*, III/343.

¹²⁷ el-Cezîrî, *age*, V/454. Şafîiler ise süt emmede dört kadının şahitliğini şart koşarlar. Bkz. Merdâvî, *el-İnsâf*, XII/86.

¹²⁸ Allah, nesep konusunda şöyle buyurmuştur: "İnsanı sudan yaratarak ona soy sop veren odur. Rabbin, her şeye kadirdir." (Furkân, 25/54). Hz. Peygamber ise nesebini inkâr etmenin ne kadar çirkin ve sevimsiz olduğuna dair şöyle buyurmuştur: "Her kim, bilerek babasını (nesebini) inkâr ederse, onun bu hareketi küfürdür." Bkz. Buhârî, *Ferâiz* 29; Müslim, *İmân* 25.

¹²⁹ İbnu'l-Humâm, *age*, VII/346; Şîrbînî, *Muğni*, IV/442; Ebûbekir b. Mes'ûd Kasânî,o, *Bedâ'iu's-Senai' fi Tertibi's-Şerai'*, Dâru'l-Kuttâbi'l-Arabî, Beyrût, 1974, VII/278.

¹³⁰ Buhârî, *Ferâiz*, 29.

Malikilerin bu konudaki şahitlik nisabı, erkeklerin muttali olamayacakları hususlarla aynıdır; yani iki adil Müslüman kadının şahadeti ile sabit olur.¹³¹ Ayrıca İmam Malik : “Bir kadın, bir çocuğu kendisinin doğurduğuna dair şahadet eden bir kadın getirmediğe şahadeti makbul olmaz” görüşüne de sahiptir. Görüldüğü gibi Şafiilerin görüşü, Malikilerle paralellik arz etmektedir.¹³²

7. 5. Miras Hukukunda

Miras; ölene ait olup ölüm nedeniyle mirasçının hak ettiği, geriye kalan mallar ve haklardır. İslâm Hukukunda kadın, miras almak ve bırakmak, sözleşme ile bir borcu üstlenmek, bir şeyi satın almak, kendine ait bir mala sahip olmak, sözleşme yapmak, bir davayı mahkemeye vermek, mallarını yönetmek hak ve imkânlarından yararlanır. Aynı şekilde serbestçe hayat arkadaşını seçmek veya böyle bir seçimi kabul etmek; dul kalınca ikinci defa evlenmek hakkına da sahiptir.¹³³

Ebû Hanife'ye göre, iki erkek veya bir erkek iki kadın şahitlik, etmedikçe miras tahakkuk etmez. Ama öğrencileri Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise mirasın tahakkuk etmesi için adil tek kadının şahitliği yeterlidir ve tercih edilen görüş budur.¹³⁴ Şafiiler ve Hanbeliler, miras hukukunda iki erkek veya bir erkek iki kadının şahadetlerini kâfi görürler. Malikiler de aynı görüşte olmakla beraber müddeinin yemin etmesini şart koşarlar.¹³⁵

Yukarıda saydığımız bütün görüşlerin yanı sıra Sahabilerin yanlış algıladıkları birçok hadisi düzelten, tashih edilen hadisleri Müslümanların istifadesine sunan Hz. Aişe (ö. 57/678), hangi konumda değerlendirilecektir?

Malum olduğu üzere Hz. Aişe, hadis rivayet etme ve fetva vermede *müksirün* (çok hadis rivayet edenler) sınıfında sayılmaktadır.¹³⁶ O, Hz. Peygamberden sonra çok yaşadığından, bazı sahabilerin sehven ve unutarak yanlış algıladıkları bazı hadisleri düzeltmiş; nitekim fikhın bazı konuları onun verdiği haberler doğrultusunda şekillenmiştir denilebilir. Hz. Peygamberin buyurduğu hadislerin üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen, o hadisleri tashih eden Hz. Aişe'nin aklından ve hafızasından hiç kimsenin şüphelenmediği de bilinmektedir. Durum böyle iken ilk etapta akla şu soru gelmektedir: Acaba normal hukukî bir davanın süresi mi daha uzundur veya Hz. Peygamberin vefatı ile Hz. Aişe'nin hadisleri düzelttiği zaman aralığı mı? Nereden bakılırsa Hz. Aişe, Hz. Peygamberden sonra kırk yıla yakın yaşadığı görülecektir. Onun, yıllar sonra birçok konuyu olduğu gibi aktarması; akli melekesi yerinde, hıfzı sağlam ve adalet sahibi Müslüman bir kadının şahitlik hukukundaki statüsüne bir karine sayılabilir.¹³⁷

¹³¹ Buhârî, *Menâkıb*, 5; Muslim, *İmân*, 25.

¹³² Mevsilî, *el-İnsâf*, III/180. Kur'an'da: “Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez” diye buyrulmuştur. Bkz. (En'am, 6/164); (İsrâ, 17/15); (Fâtır, 35/18); (Zümer, 39/7; Necm, 53/38). Dolayısıyla zinadan doğma bir kimsenin şahitliği kabul edilmesi gerekir. Çünkü onun bu durumu, kendisinin suçu değil, bilakis anne-babasının fasıklığının bir sonucudur. Onların fasıklığı, çocuğun da fasıklığını gerektirmez. Nasıl ki anne-babanın kâfir olmaları, çocuğun da aynı durumda olmasını gerektirmiyorsa...” Ehl-i İlmin çoğunluğu da bu görüştedir. Şa'bi (ö.104/723), Hasan Basrî (ö.110/728), Atâ (ö.115/733), Zuhri (ö.124/742), Şafii (ö.204/819), Ebû Hanife (ö.150/767) ve arkadaşları onlardan birkaçıdır. Bkz. Muhammed b. Mahmûd Uruşeni, *Ahkâmü's-Sığar*, çev. İbrahim Canan, Cihan Yay. İstanbul, 1984, s. 340.

¹³³ Bkz. Hayreddin Karaman, “Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ekim 1991, cilt.5, sayı.4, s. 286. Ayrıca ilgili ayetler için bkz. (el-Bakara, 2/229-241); (Nisâ, 4/4, 35, 128).

¹³⁴ İbn Kudâme, *age*, XII/74.

¹³⁵ *Fetavây-ı Hindiyye*, VI/516.

¹³⁶ Bkz. İbnu'l-Kayyim, *I'lâm*, I/12.

¹³⁷ Bilindiği gibi Hz. Aişe'nin, rivayetlerinde hata gördüğü ya da kendi döneminde yanlış anlaşılan bazı hadisleri, yedi asır sonra Zerkeşi (ö. 794/1392) bir kitapta toplamıştır. Hz. Aişe, Hz. Peygamberin kefen sayısı (s. 73- 74, 93); ölünün, yakınlarının ağlamasından ötürü azab göreceği (s. 76- 77, 102- 103); Hz. Ali'nin vasi tayin edildiği (s.85- 86, 172); Hz. Peygamberin, miraçta Allah'ı gördüğü (s. 94- 97); kadının uğursuz olduğu (s. 114-116) namaz kılan kimsenin önünden kadının geçmesiyle namazın bozulacağı

Sonuç

İslâm Hukuku, kendine has bir hukuk olup hem bireyin hem bütün insanlığın maslahatını gözeten bir boyuta sahiptir. Bu nedenle şahadet, çok önemli bir alan olmasının yanı sıra en önemli bir ispat vesilesidir. Çünkü suçluların, suçlarını itiraf etmesi oldukça zordur; hatta bazıları için, muhaldir demek mümkündür. Dolayısıyla mağdur ve mazluma, haklarının tevdi edilmesi ve suçlunun cezasız kalmamasında şahadet kurumunun çok büyük bir rolü vardır.

Şahitliğin hikmeti, insanın temel haklarının korunmasıdır. Şahitlik olmasaydı, toplumda huzur ve ahenk kalmaz; kimi hukukî hükümlerin akim kalması söz konusu olurdu. Her alanda olduğu gibi şahadet hukukunda da kadın, erkeğin en yakın yardımcısı olmuştur.

Bazı kimseler, müdayene ayetinden (2/el-Bakara, 282) hareket ederek kadının şahitliği olayını, daha çok, kadının değeri ekseninde değerlendirmiştir. Oysaki İslâm, kadını, şahitlik konusunda ikinci sınıf insan bağlamında algılamamış; kadını, fitrî yapısı bağlamında değerlendirmiştir. Sadece kadınların şahitlik yapacakları alanda, erkeklerin ikinci plana itilmediği gibi; salt erkeklerin şahitlik yapacakları alanlarda da, kadınlar ikinci plana itilmemiştir.

Hiçbir mezhep, İslâm'ın bizzat kendisiymiş gibi algılanmamalıdır. Onların, İslâm'ın birer yorumu olduğu unutulmamalıdır. Mesela, Maliki mezhebi fıkhiyla hareket eden bir kimsenin, veled-i zinanın şahitliği hususunda İmam Malik'in görüşünü uygulamada ısrar etmesi ne kadar uygun olur? Zira İmam Malik, veled-i zinanın, başkalarının da kendisi gibi zina çocukları olmalarını temenni eder endişesiyle onun şahitliğini kabul etmemiştir. Hâlbuki adil Müslüman bir kimse, bunu mümin bir kardeşi için istemez.

Bilindiği üzere liân yani lanetleşme ile ilgili ayetler, kadınların zina şahitliğine dair bir fikir vermektedir, denilebilir. “Kendi eşini zinayla suçlayan, fakat kendisinden başka şahidi olmayan kimse, doğru söylediğine dair Allah’a yemin ederek, dört kere şahitlik yapması gerekir. Beşincisinde, “Eğer yalan söylüyorsam, Allah’ın laneti üzerime olsun” diyerek en ağır yemini yapar. Fakat eşi, kocasının yalan söylediğine dair Allah’ın huzurunda dört kez yemin eder de, beşincisinde “Eğer kocam doğru söylüyorsa, Allah’ın gazabı üzerime olsun!” derse, ceza almaktan kurtulur.” (24/Nur, 6–9) Burada hem erkeğin, hem kadının yeminlerini dört defa tekrarlamaları, ikisi tarafından da dört şahitlik sayılmış; dolayısıyla zina konusunda kadının şahitliği, erkeğin şahitliğine denk tutulmuştur.

Şahadet hukukunda kadınların sayısı bağlamında “Adil tek kadının şahitliği, yeterlidir.” şeklindeki içtihatlar, daha makul ve hukukidir diye düşünüyoruz. Bu konuda, hâkimin takdir hakkının olması gerektiğine inanan Hasan Turâbî'nin tezinin dikkate alınması, maslahaten daha iyi olacağı kanaatindeyiz. Mesela hukukçu bir bayanın, görmüş olduğu bir olaya dair şahadet hukukundaki konumu, erkekle niçin aynı olmasın? Hadd-ı zatında eda ehliyetine; ticarî ve hukukî terminolojiye; akıl, zabt ve adalet erdemlerine sahip bir kadının şahitliği hakkında hâkimin, müzekkinin/bilirkişinin görüşüne de başvurarak takdir hakkını kullanması, nassın maksat ve meramına aykırı olmayacağı düşünülebilir.

(s.124- 125, 161); yanında mahremi olmayan kadınının yalnız başına yolculuk yapamayacağı (s.131- 132); içinde resimlerin bulunduğu eve meleklerin girmeyeceği (s. 147); muta nikâhı (s. 165) ve ayakta bevl etme (s. 166) gibi oldukça farklı konulara açıklık getirmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Muhammed b. Bahâdir Zerkeşi, *el-İcâbe li İrâdi mâ İstedrekethu Aişe ala's-Sahâbe*, Beyrût, 1970.

Rivayet ettiği hadislerin yanı sıra bir nevi müftülük görevini de icra eden Hz. Aişe'nin konumunu, kadınların hukuksal işlevinden soyutlamak mümkün değildir. O, malum olduğu üzere birçok hadis rivayet etmiş; verdiği fetvalar ile düzelttiği hadisler ise nerdeyse bir kitabı kapsar olmuştur. Hz. Aişe'nin, hadislerin doğru anlaşılmasına dair sahabeye yönelttiği eleştiriler konusunda Müslümanların genel onayını alması, kadının şahadet kurumu hakkında bize bir fikir vermesinde oldukça önemi haizdir.

“Azmanın tağayyuru ile ahkâmın tağayyuru inkâr olunamaz” fikhî külli kaidesinden hareket edildiğinde, günümüzde kadınların okuma-yazma oranları nerdeyse erkeklerin oranına varmış; kadın, özel ve tüzel olmak üzere birçok kurum ve kuruluşta çalışır, hatta idareci olur hale gelmiştir. Durum bu merkezde iken kadının elde ettiği kazanımlara ilişkin hâkimin, “ta’lil metodu”nu uygulaması, toplumsal maslahata ve kadının mürüvvetine daha uygun olacaktır denebilir. Zira öğretmenlik mesleğimiz sürecinde birçok zaman ve zeminde, gözlem ve olayları tarassut etmede kızların erkeklerle nispeten daha duyarlı davrandıklarını tespit ettiğimizi söyleyebiliriz.

Çalışmamızın sonunda şunu vurgulamakta yarar görüyoruz: Bugün veya gelecekte olsun, farklı yorum ve analizlere açık bir durum arz eden bu alan konusunda olabildiğince ilmi gayretlerin sarf edilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Kaynakça

- Abdubakî**, Muhammed Fuad (ö.1967), *el-Mu'cemu'l Mufehres li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*, el-Matba'atu'l-İslâmiyye, İstanbul, 1982.
- Ahmed**, Enis, *Kadın ve Sosyal Adalet*, çev. Murat Çiftkaya, Beyan yay, İstanbul, 1993.
- Akkâd**, Abbâs Mahmûd (ö.1964), *Kur'an'da Kadın Hakları*, çev. Ahmet Demirci, Çığır Yay. İstanbul, 1977.
- , *Mutala'at fi'l-Kutubi ve'l-Hayât*, Mısır 1987
- Armağan**, Servet, *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, DİB Yay. Ankara, 1987.
- Ateş**, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri*, AÜF Yay. Ankara 1982.
- , *İslâm'a itirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar*, Kevser Yay. Ankara ts.
- Berki**, Ali Himmet (ö.1976), *Açıklamalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, Hikmet yay, İstanbul, 1979
- Bilmen**, Ömer Nasuhi (ö.1971), *Hukuk-u İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, Bilmen Yay. İstanbul, ts.
- Buhârî**, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö.256/870), *Sahîhi Buhârî*, el Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.
- Cessâs**, Ebûbekir Ahmed b. Ali er-Râzî (ö.370/981), *Ahkâmu'l-Kur'an*, Dâru'l-Mushaf, Kâhire, ts.
- Cevherî**, İsmâil b Hammâd (ö. 396/1005), *es-Sihâh*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrût, 1984.
- Cezirî**, Abdurrahmân b. Muhammed, (ö.1360/1941), *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, çev. Hasan Ege, Bahar Yay. İstanbul, 1977.
- Cibâlî**, Muhammed Abdussettâr, *Muhadarât fi Turuki İsbâti'd- Da'vâ fi Ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, Cami'atu'l-Ezher Kâhire, 1994.
- Derzeze**, Muhammed İzzet (ö.1984), *ed-Dustûru'l-Kur'âni ve Sunneti'n-Nebeviyye fi Şuûni'l-Hayât*, el-Halebî 1966.
- , *et-Tefsiru'l-Hadis*, çev. V. İnce-M. Altınkaya, Ekin Yay. İstanbul, 1998.
- Dimyâtî**, Ebûbekir Şattâ (ö.1310/1893), *İ'ânetu't-Tâlibîn*, İhyâu Kutubi'l-Arabiyye, Kâhire, ts.
- Ebû Dâvûd**, Suleymân b. Eş'âs (ö.275/888), *Sunen*, Mısır, 1280.
- Ebû Su'ûd**, Muhammed el Amadî (ö.982/1577), *İrşâdu'l Akli's-Selîm ila Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'l İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1990.
- Fidan**, Emel, *Çocuk Gelişimi*, MEB, İstanbul, 1992.

- Fîrûzâbâdî**, Ebû Tâhir Muhammed (ö.817/1414), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Kâhire,1952.
- Gazâlî**, Muhammed (ö.1996), *Hukûku'l-İnsân Beyne Te'âlimi'l-İslâm ve İ'lâni'l Umemi'l-Muttehide*, Dâru'd-Da'va, Kâhire,1993.
- , *Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebevi Sünnet*, çev. Ali Özek, İSAV, İstanbul, 1992.
- Husrev**, Molla (ö.883/1477), *Dureru'l-Hukkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, çev. A. Erkan, Eser Neşriyat, İstanbul, 1980.
- İbn Abidîn**, Muhammed Emîn (ö.1252/1836), *Reddu'l-Muhtâr ala'd-Durri'l-Muhtâr*, çev. Ahmed Davudoğlu-M. Savaş, Şamil Yay. İstanbul, 1985.
- İbnu'l-Arabî**, Ebûbekir Muhammed (ö.543/1148), *Ahkâmu'l-Kur'an*, Dâru'l- Ma'rife, Beyrût, ts.
- İbn Atiyye**, Ebû Muhammed Abdullah (ö.383/993), *el-Muharrer el-Vecîz fi't-Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1993.
- İbn Hazm**, Ebû Muhammed Alî (ö.456/1063), *el-Muhallâ*, Dâru'l-Fikr ts.
- İbnu'l-Humâm**, Kemâluddîn Muhammed (ö.861/1457), *Fethu'l-Kadîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1995.
- İbnu'l-Kayyım**, el-Cevziyye Şemsuddîn (ö.751/1350), *İ'lâmu'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemîn*, Dâru'l Ciyl, Beyrût, 1973.
- İbn Kudâme**, Ebû Muhammed Abdullah (ö.620/1233), *el-Kâfi fi Fıkhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, el-Mektebu'l-İslâmî, 1988.
- , *el-Muğni, el-Mektebetu't-Ticâriyye*, Mekke, ts.
- İbn Mâce**, Muhammed b. Yezîd el Kazvîni (ö.275/888), *Sunen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, çev. H. Hatiboğlu, Kahraman Yay. İstanbul, 1983.
- İbn Manzûr**, Cemâluddîn Muhammed (ö.711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Bulâk, H.1300.
- İbn Nuceym**, Zeynuddîn b. İbrâhîm (ö.970/1563), *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Dâru'l- Ma'rife, Beyrût, ts.
- İbn Ruşd**, Ebû Velîd Muhammed (ö.595/1198), *Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, Dâru'l-Kahraman, İstanbul, 1985.
- İsfahânî**, Rağîb (ö. 426/1034), *el-Mufredât fi Garibi'l-Kur'an*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, ts.
- Kandîl**, Muhammed Huseyin, *eş-Şehâdetu'l-Makbûle fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Mısır 1988.
- Karaman**, Hayreddîn, *İslâm'da Kadın ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1993.
- , "Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi" *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ekim 1991, cilt, 5, sayı, 4.
- Kasânî**, Ebûbekir b. Mes'ûd (ö.587/1191), *Bedâ'iu's-Senâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, Dâru'l-Kuttâbi'l-Arabî, Beyrût, 1974.
- Kâsımî**, Muhammed Cemâluddîn (ö.1332/1914), *Mehâsinu't-Te'vil*, Dâru'l-İhyâi'l-Kutubi'l-Arabîyye, Mısır ts.
- Kurtûbî**, Muhammed b. Ahmed (ö.671/1272), *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1988.
- Kutup**, Muhammed (ö.2014), *İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler*, çev. Ali Özek, Tuğra Yay. İstanbul, 1982.
- Ma'luf**, Luis (ö.1947), *el-Muncîd*, Matba'atu'l-Katolikiyye, Beyrût, 1956.
- Mansûr**, Yûnus b. İdrîs, *Minehu's-Şifâ eş-Şâfiyât fi Şerhi'l-Mufredât*, Riyâd, 1981.
- Mehdî**, Abdurrezzâk Gâlib, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1995.
- Merdâvî**, Alâuddîn Ebû'l-Hasan (ö.885/1480), *el-İnsâf fi Ma'rifeti'r-Râcihi min'el-Hilâf*, Matba'atu's-Sunneti Muhammediye, Kâhire, 1958.
- Merginânî**, Ebû'l-Hasan (ö.595/1197), *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mubtedî*, Mısır, ts.
- Mevsilî**, Abdullah b. Mahmûd (ö.683/1284), *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1975.
- Muslim**, Muhammed b. Haccâc (ö.261/875), *Sâhihu Muslim*, Mısır 1956.
- en-Necdî**, Abdurrahmân b. Muhammed (ö.1972), *Hâşiyetu'r-Ravdi'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Mustakni'*, Beyrût, 1985.
- Nevevî**, Ebû Zekeriyâ Yahyâ (ö.676/1277), *Ravzatu't-Tâlibîn ve Umdetu'l-Muftî*,

- Beyrût, 1991.
- Osman**, Mazhar (ö.1951), *Tababet-i Ruhiye*, Kader Matbaası, İstanbul, 1941.
- Râzî**, Fahrüddin, (ö.606/1210), *Mefâtihu'l-Gayb*, çev. Komisyon, Akçağ Yay. Ankara, 1987.
- Sâbık**, Seyyid, *Fıkhü's-Sunne*, Dâru't-Turas, Kâhire, ts.
- es-Sa'dî**, Abdurrahmân b. Nasır (ö.1376), *el-Muhtârâtu'l-Habeliye mine'l-Mesâili'l-Fıkhiyye*, Riyâd, ts.
- San'anî**, Muhammed b. İsmail el Kâhlanî (ö.1182/1769), *Subulu's-Selâm*, İhyâu't-Turâsi'l Arabî, Beyrût, 1960.
- Şa'rânî**, Abdulvahhâb (ö.973/1565), *Kitâbu'l-Mizân*, Alemu'l-Kutub, Beyrût, 1984.
- Şevkânî**, Muhammed Ali (ö.1250/1834), *Fethu'l-Kadir*, Dâru'l-Hayr, Beyrût, 1992.
- Şirbînî**, Muhammed b. el-Hatîb (ö.977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ani Elfâzi'l-Minhâc*, yaynevi adı yok, Kâhire, 1958.
- Tabatabaî**, Muhammed Huseyin (ö.1981), *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, İsmailiyyân Yay. İran, 1412.
- Tekinay**, Selahaddin Sulhi (ö.1995), *Türk Aile Hukuku*, Beta Yay. İstanbul, ts.
- Tirmizî**, Ebû İsâ Muhammed (ö. 279/892), *Sunen*, Yunus Emre Yay. İstanbul, ts.
- Topaloğlu**, Bekir (ö.2016), *İslâm'da Kadın*, Yağmur Yay. İstanbul, 1983.
- Turâbî**, Hasan (ö.2016), *et-Tefsîru't-Tevhîdî*, Daru's-Sakî, Beyrût, 2004.
- Udeh**, Abdulkadir (ö.1954), *İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, çev. Akif Nuri, İhya Yay. İstanbul, 1978.
- Ülgen**, Gülten, *Çocuk Gelişimi*, MEB Basımevi, İstanbul, 1992.
- Usruşenî**, Muhammed b. Mahmûd (ö.632/1235), *Ahkâmu's-Sığâr*, çev. İbrahim Canan, Cihan Yay. İstanbul, 1984.
- ez-Zebîdî**, Muhammed Murtazâ el-Huseynî (ö.1205/1791), *Tacu'l Arûs min Cevâhiri'l Kâmûs*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, ts.
- ez-Zemahşerî**, Ebû'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd (ö.538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl*, Dâru'l- Fikr, Beyrût, 1977.
- Zerkeşî**, Muhammed b. Bahâdır (ö.794/1392), *el-İcâbe li İrâdi mâ İstedrekethu Aişe ale's-Sahâbe*, Beyrût, 1970.
- Zeylaî**, Cemâluddîn Ebû Muhammed (ö.762/1360), *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, Dâru'l Hadîs, Kâhire, ts.
- Zuhaylî**, Vehbe (ö.2015), *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1989.